

Sicer pa le želimo, da bi naše ljudstvo dobilo od „Družbe sv. Mohorja“ še več potopisov, pisanih v takem duhu. D. S.

Ksaver Meško: **Ob tihih večerih.** Ljubljana 1904 — Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. —

Odkritosrčno smo veseli, da nam, ko ocenjujemo to knjigo, ni treba rabiti onega ponekod tako običajnega gromečega bombasta in pane-girskega tona, da bi dali pisatelju zaslužen hvalo. Knjiga sama si trumoma osvaja srca dobromislečega občinstva in oklicuje svojega mojstra za umetnika v pravem pomenu in popolnem obsegu te besede,

Da! Večeri so to, ko plove polumrak po vse-miru, ko izginjajo pod pajčevinasto meglo pokrajine ... hribi ... sela ... kočice ... drevesa ... rože ..., ko se zakriva vesoljstvo pred človeškimi očmi. Ali v umetnikovi duši vstajajo nevzdržni, kakor s tenko iglo v dušo začrtani spomini in z magično močjo kličejo nazaj vse tiste lepe pokrajine ... nebotične gore ... prijazne hribe ... ljubljena sela ... sanjave kočice ... šumeča drevesa in omamljivodehteče rože — z eno besedo: vso preneglo preteklo minulost, ki pa v spominih tisočkrat lepše od-seva, nego pa takrat, ko je živela pesnikova duša v njej in z njo. Prej je bila ta mladost živahna realiteta, sedaj je postala sanjava romantična.

Taki večeri so Meškovi „Tihi večeri“ — krasen in milotožen vzdihljaj umetnikove nemirne duše. — Vsi ti večeri so koščki ali odlomki, položaji ali razmere njegovega življenja. In to je pri Meškovi umetniški iskrenosti in svobodnosti nemogoče drugače. Vse enajstere črtice ali slike so si med seboj v motivih, značaju in pesniški moči tako sorodne, da se nam zdi, kakor bi se Meško pripravljaj na daljše pisateljsko delo, a je priobčil sedaj tupatam klasično študijo značajev in oseb, ki utegnejo nastopiti v novem velikem in obsežnem umotvoru.

V Meškovem umetniškem talentu kipi in valuje velika stvariteljna moč. In to silno pisateljsko moč mu oživlja in dviguje nemirno hrepenenje po neznani sreči, po daljnih ciljih, ki so še tako daleč ... In „oko mu je že motno in kalno od solza, ki jih je plakalo nad lastnim in tujim gorjem.“ Dokaj tragike lastne in tuje je že srečalo Meška v njegovem sicer še mladem življenju. Pa tudi triumfov mu sreča ni odrekla, triumfov nad človeškimi srci. Kar je zapisal Meško na st. 162. o muzikantu Jakobu tudi mi, brez pomisleka, da bi bili preromantični

v svoji sodbi, ponavljamo o umetniku samem: Kar igraš se z njimi, igraš se s tisočnimi srci. Vsakemu zaigraš njegovo pesem, deci o neskrbnosti in solnčni sreči, staram o njihovih lepih spominih; najnežnejše se dotakneš src zornih dev, najmehkejša so ta srca in najgloblja ... Ali način takih ljubavnih prizorov je manj strasten in lahkomišeln kakor nekdanj. Meškovo umetniško čustvovanje se izčiščuje in ožarja, pa ima tudi čimdalje večjo moč do našega srca. Triumfi in tragika torej, tragika in triumfi, to vekovečno nesoglasje v umetnikovem življenju in življenju sploh mu je otežilo srce, zresnilo obraz in natrosilo v oči polno tožnosanjavih in mukotrpnih misli, ker ne ve, bo li zadnji njegov hip: tragika ali triumf njegovega hrepenenja po daljnih ciljih. Sam pravi (str. 291): „Bojim se venomer, da ga izgrešim morebiti še ... zato mi zro oči tako zamišljeno in resno ...“

Z nenavadno silo služi Meško svoji umetnosti. Včasih se zatopi v najfinejša čustva občeloveške duše in zamisli misel stoterih in začeli željo tisočerihi. V črtici, nazvani „Ob tihih večerih“ so sicer karakteristični momenti iz umetnikovega osebnega življenja, vendar pa se ti zazdi, da so enaki tihi večeri z boleštvom in poezijo, z nemirom in hrepenenjem že čestokrat obiskali tudi tvojo dušo. V teh čustvovitih in slikovitih večernih prizorih je pisatelj zate mislil in zate govoril.

Za trenutek zapusti včasih Meško sanjave prostore svoje zamišljene duše in stopi na realna tla, kakor je storil v prelepih dveh slikah „Na sveti post“ in „Pozabljena“. Ali ta tla so bila zanj pretrda; zaradi tega sta tudi ta dva umotvora prepojena z drugimi elementi, ki imajo na realnih tleh malo opravka. A drastično je naslikan skopi Žirovnik in presenetljivo ganljivo je opisana Slaničeva Anka, umirajoča v zasneženi šumi. In ravno v teh dveh slikah (zlasti v prvi) je zajete največ one čudovite lepote v božjem stvarstvu, onega opazovanja in umevanja, da, istočutja s naravo. Na mnogih krajih nas spominja Meško velikega Turgenjeva in Malorusa Gogolja. Tako zna pisati le oni, ki se ni le učil pri velikih mojstrih, marveč ki mu je prirojen umetniški čut in z njim raste in se izpopolnjuje.

Dokaj drugačne vrste in vrednosti je „Legenda o čudežnih očeh“. Ali je to sen ali resnica? Če je sen, tedaj je opojen in utrudljiv zaradi predolgega ponavljanja one iztočne bajke, ki nima v sebi nobene gradacije in nikake izpremembe. Če je resnica — je končni dostavek k tej legendi nepričakovan in nepotreben. A mislimo, da ta legenda ni

ne sen, ne resnica, marveč sredi med obema. Pisatelj nam je hotel plastično pokazati nerazumljivo in čudežno zmagujočo moč devinih oči. In to se mu je imenitno posrečilo. Nekaj popolnoma novega izpod Meškovega peresa je slika „Ciganček“. Ta čudovita tehnika, to duhovito razmišljanje, dvoje visokih prednosti pisateljevega talenta, ki se nam pa tako jasno kakor v tej sliki, kaže le še v črtici „Pozabljena“. In kaj je hotel pesnik izraziti s tem „cigančkom“? Morebiti magični vpliv glasbe na človeško srce? Morebiti svoje nepremagljivo koprnenje po novih krajih in ljudeh? Morebiti moč umetnosti sploh? Vse troje, a to poslednje je menda začrtal še v največji meri nemara nehote in nevede. — Silhueta „Zasnjam včasih“ nas iznenadi z razkošnostjo pesniškega čuvstvovanja in domišljije.

„Romanca o žalostnem jutru“ in dogodek „Ali niste nič molili zame“ bi pa jasneje in močnejše vplivala, ko ne bi bila ločena vsak po svojem naslovu. Visoke angelske lepote, ki odseva iz deviške čistosti in globoke žalosti nad izgubo tega bisera še nismo brali nikjer izražene na tako pretresljivo nežen in presrčen način.

Najbolj umetniško zamišljen in ustvarjen umotvor — po naši sodbi — pa je „Človek, ki stoji ob grobovih in plaka“. Vsi enajsteri proizvodi, zbrani v tej knjigi, so deli in odlomki Meškove duše, a omenjeni umotvor je cela duša, je Meško sam. Sicer je po tem spisu razlita prevelika tuga po idealih, vendar nevidno in neslišno klije iz njega ono veliko, veselo spoznanje, kaj je najvišji cilj umetniškega delovanja, in kje je oni najvišji cilj, ki se v njem pomiri in počije njegovo teženje. In da to markantneje označimo, postavimo semkaj besede velikega ruskega kritika Protopopova: „Cilj istinite, a ne abstraktne umetnosti obstoji v tem, da pomaga v življenju k zmagi moralnega ideala...“

A. M.

Kratka zgodovina katoliške cerkve za šole. Z 28 podobami. Spisal Alojzij Stroj, katehet v Ljubljani. V Celovcu 1904. Natisnila in založila tiskarna „Družbe sv. Mohorja“. Strani 148. Cena v platno vezane knjige 1 K 40 v. — Slovensko šolstvo napreduje z naglimi koraki. Višji razredi se odpirajo in pouk v slovenskem jeziku se širi. Dober in uspešen pouk pa je navezan na dobre učne knjige. Umevno pa je, da more ročno, pripravno in premišljeno učno knjigo spisati le učitelj iste stroke, ki iz izkušnje ve, koliko stvarine sme podati svojim učencem in v kaki obliki naj jo poda. Sodimo, da je pričujoča knjiga našla pravega moža.

Kakor pove že naslov, popisuje knjiga v lepem jeziku, v kratkih, jasnih stavkih zgodovino katoliške cerkve. Jedrnato je pisana, nobena beseda ni odveč. Zato pa obsega na primeroma malem prostoru veliko množico podatkov, vendar pa ne utruja učenca, ker je razdelitev tako jasna in tako pregledna.

Po pojasnjujočem uvodu se ozira na čase pred Kristusom kot na dobo, ki pripravlja na Zveličarjev prihod. Zgodovina katoliške cerkve sama pa je razdeljena na štiri dele. V prvem oddelku govori pisatelj, kako je Zveličar ustanovil cerkev, kako se je potem širila po rimskem cesarstvu, dokler ni dosegla svobode pod Konštantinom Velikim. V drugem oddelku opisuje, kako se je širila dalje po Evropi, kako so se bojevali cerkveni očetje s peresom in dejanjem za čisti nauk proti raznim krivovercem. S Karolom Velikim pričenja tretji oddelek, ki obsega zlasti delovanje katoliške cerkve in njen napredek med evropskimi narodi. V to dobo spada grški razkol, boj za investituro in postanek mnogih redov. V četrtem oddelku gledamo, kako se cerkev širi po vsem svetu, a opazujemo tudi sovražnika, ki hoče cerkev oslabiliti z raznimi krivoverskimi nauki. Cerkev se vojskuje; škofje se zbero v tridentskem zboru, kjer se jasno določijo nauki katoliške cerkve in njene zapovedi. Živahno delovanje se prične po katoliškem svetu, po tujini pa hodijo misijonarji reševati neumrljive duše. Naposled je še na kratko očitano sedanje stališče katoliške cerkve.

Vsako poglavje se bere kot celota zase, pa je vendarle del velike verige svetovnih dogodkov. V te svetovne dogodke pa je pisatelj uvrstil tudi zgodbe domačih slovenskih pokrajin. Navajeni smo, da se naše šolske knjige izdelujejo po receptu drugih narodnosti, zlasti po nemških knjigah. Zato se opisujejo tuji kraji in dogodki natančno in široko, domače razmere se pa komaj omenjajo. Učenec zapusti šolo, stopi v javno življenje ter ve govoriti o krokodilskem zobovju, o švicarskih gorah, o japonskih šegah in patagonskih ljudstvih, domača zemlja pa mu je tuja, njena zgodovina zapečatenjena knjiga.

Strojeva knjiga nima te slabosti. Natančno pripoveduje legendo o sv. Mohorju in Fortunatu, o svetih mučenkah Evfemiji, Doroteji, Erazmi in Tekli; omenja, kako se je razširjalo krščanstvo po rimskih kolonijah našega ozemlja; imenuje sv. Maksimilijana, sv. Viktorina, svetega Justa in svetega Martina. Večjo pozornost obrača na razširjevanje krščanstva med Slovenci, govori o sv. Rupertu, sv. Modestu, sv. Pavlinu (str. 55—57.), o sv. Cirilu in Metodu (62—65)